

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОСТІ, ПРАВА І БЕЗПЕКИ

О.А. АНУФРІЄНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом

УДК 340.12

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Узагальнюються філософсько-правові погляди на систему функцій політичної культури юриста, робиться висновок, що серед цих функцій слід вирізняти юридичне сприяння розбудові та зміцненню громадянського суспільства, формування політичної еліти, оцінку результатів правоохоронної діяльності, формування громадянської культури та політичної орієнтації юриста тощо.

Особливого значення для Української держави на початку ХХІ сторіччя набули філософсько-правові проблеми культурологічних процесів державотворення. Вимогою часу стала потреба нового, філософсько-правового осмислення поняття політичної культури юриста, як важливого компоненту його професійної культури.

Проблеми політичної культури юриста розглядалися такими вченими, як О. Скакун, С. Сливка, І. Бризгалов, В. Горшенюв та ін. Не применшуючи наукового значення робіт цих вчених, слід вказати, що потребують подальшого глибокого філософсько-правового аналізу функцій політичної культури юриста. Виходячи з цього, у статті ми спробуємо визначити функції політичної культури юриста, провести їх філософсько-правовий аналіз і встановити напрям подальшого дослідження, пов'язаного з виявленням сутності філософсько-правового аспекту політичної культури юриста.

Функція (від лат. *functio* - виконання) - обов'язок, коло діяльності [1, с.498]. На думку С. Сливки, функціями політичної культури юриста є: політична оцінка результатів юридичної діяльності, формування його громадянської культури, вироблення політичної орієнтації у виконанні службового обов'язку, запобігання деформації політичної свідомості, розвиток української політико-правової думки, впорядкування політико-юридичних культурних процесів, формування української політичної еліти [2, с.154]. На нашу думку, до вищенаведених функцій слід додати сприяння юристом розбудові, розвитку і зміцненню громадянського суспільства.

Можна стверджувати, що найважливішою функцією

політичної культури юриста є формування української політичної еліти.

На думку І. Муромцева, еліта (від лат. *eligo* - вибираю і французького *élite* - кращий) - найактивніша, найкраще освічена частина суспільства, народу, певного угруповання [3, с.223]. В. Липинський стверджував, що національна еліта, яку він називав "аристократією", відіграє провідну роль у формулюванні національної ідеї, розвитку об'єднувальних політичних цінностей, на ґрунті яких виникає нація. Національна еліта керує нацією, стоячи на чолі її політичних установ, творить культурні, моральні, політичні цінності, які присвоюються усією нацією і за рахунок яких ця нація живе і розвивається. Вона виступає носієм об'єднувального принципу, що веде до створення й укріплення державності. До структури національної еліти входять духовно-інтелектуальна, господарська і політична еліти [4, с.91-106].

Один з основоположників сучасної теорії політичних еліт В. Парето стверджував, що політична еліта відображає владно-політичну диференціацію суспільства, складається із людей, причетних до здійснення влади, політичного впливу, виконує роль політичного провідника нації [5, с.101-109].

Юристи, які входили до політичної української еліти, – Пилип Орлик, Павло Чубинський, Олександр Кістяківський, Остап Терлецький, Микола Палієнко, Володимир Корельський, Лев Окіншевич та інші, – постійно намагалися випереджати дії держави, формувати такі правові норми, які б узаконили незалежність українського народу. На жаль, сучасна політична еліта нашої країни недостатньо

професійна, не завжди послідовна в своїх діях, має регіональний характер. Гадаємо, що це пов'язано з тим що перехід від тоталітарного режиму до демократичного і будівництво незалежної держави в Україні проходить дуже специфічно. Сутність цього переходу, пов'язаного з ненавільними поступовими змінами, повільним встановленням командно-адміністративної системи в ринкові відносини і в демократичній устрій, обумовлює те, що нова політична еліта України формується як правило з колишньої радянської партійно-державної номенклатури.

На нашу думку, те, що нова демократична політична еліта взагалі і юристи, як її частина, не виконують в повному обсязі тих еволюційних завдань, які стоять перед суспільством України, пов'язано з тим, що політична еліта протягом століть або винищувалась на Україні, або асимілювалась в період перебування нашої країни в складі СРСР. Ми вважаємо, що різна культура, політична і економічна орієнтація регіональної української еліти не повинна зашкодити об'єднанню, а виважена, організована політична активність юристів дозволить виконати завдання поставлене Конституцією України - систематично відстоювати державницькі інтереси народу.

Наступною важливою функцією політичної культури юриста виступає оцінка результатів правоохоронної діяльності. Можна стверджувати, що тут юрист виступає в ролі соціального управлінця, здійснюючи вплив на певні особи та органи за допомогою нормативних актів з метою досягнення безконфліктного гармонійного розвитку суспільства. Приймаючи управлінські рішення, юрист повинен вважати, як стверджує Д. Керимов, що завдяки своїй нормативності право набирає здатності здійснювати регулювання великої маси суспільних відносин, направляти по визначеному руслу поведінку людей, впорядкувати їхні зв'язки та взаємодії, стабілізувати порядок, який необхідний для організованого функціонування соціальної системи й управління нею у відповідності з волею народу [6, с.161].

С. Сливка стверджує, що в разі низького рівня політичної культури юриста, прийняті неправильні рішення можуть отримати негативний резонанс у суспільстві, оскільки багато правопорушень мають політичне забарвлення. Тоді виникатимуть негативні оцінки діяльності органів державної влади, стану політичної культури держави в цілому. Недоліки правоохоронної діяльності безпосередньо впливають на низку політичних явищ, стають певною ланкою для розкрадання національних багатств [2, с.155]. Тому боротьба зі злочинністю, особливо у економічній сфері, має політичний характер. Високий рівень політичної культури юриста є своєрідним регулятором для демократичної правової держави України, доповнює фахову культуру, слугує забезпеченню пріоритету загальнонаціональних справ. Разом із тим, результати правоохоронної діяльності безпосередньо впливають на політичний клімат колективів юридичних установ, які бачать ефективність своєї роботи, відчувають дієву політику держави і вірять у вибраний політичний курс [2, с.154]. На нашу думку, у цьому випадку у юриста виникає оптимістичний (від лат. *optimus* - найкращий) особливий настрій, який дозволяє очікувати успіху, щастя та здійснення сподівань і не впадати у відчай.

Т. Лютий каже, що оптимізм - це філософський принцип, який стверджує, що довоколишня реальність є найкращим із можливих улаштувань і незважаючи на наявність у світі зла, все, що в ньому здійснюється, спрямоване на благо [7, с.452]. Робимо висновок - якщо прийняті юристом регулятивно-управлінські правові рішення, пов'язані з розв'язанням політичних проблем, будуть відповідати духу права, то негативного резонансу у суспільстві на дії правника не буде, а сам він і його оточення набудуть продуктивний оптимістичний настрій.

Розглянемо філософську сутність такої функції політичної культури юриста, як формування його громадянської культури. Відомо, що громадянською чеснотою вважається здатність особи позитивно ставитися до існуючих в суспільстві норм, шанувати суспільні авторитети, ретельно виконувати обов'язки перед громадою - групою людей об'єднаних спільністю становища інтересів. На нашу думку, юрист незважаючи на його статус, є передусім громадянином України, тому можна погодитися з І. Старовойтом, що політична культура спрямована, насамперед, на формування громадянської культури [8, с.25-29]. Безперечно, що юрист повинен бути зразковим громадянином, узгоджувати своє власне громадянське життя з конституційними нормами і законами України. Вважаємо, що тільки така громадянська соціалізація, таке формування громадянської свідомості буде сприяти ефективному усвідомленню юристом Українських політичних цінностей.

Розглянемо таку функцію політичної культури юриста як формування політичної орієнтації у юридичній діяльності. На нашу думку, її формування у юриста пов'язано з таким поняттям, як політична соціалізація. Термін "соціалізація" запровадив американський соціолог Ф. Гіддінг наприкінці XIX століття з метою характеристики процесу "розвитку соціальної природи людини" [9, с.201]. С. Сливка стверджує, що соціалізація - це процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості на основі засвоєння нею елементів культури і соціальних цінностей [2, с.28].

Відомо, що концепцію політичної соціалізації наука взяла на озброєння наприкінці 50-х років XX століття. Як вважає В. Бебик, політична соціалізація - процес засвоєння особою (групою) правових, соціальних і психічних норм політичної поведінки, системи цінностей політичної культури, які притаманні цьому суспільству. Засвоєвши ці норми й цінності, вивчивши мову та набувши необхідних соціальних навичок, суб'єкти політики можуть ефективно виконувати політичні ролі та функції й у такий спосіб забезпечити збереження вище згаданого суспільства і його політичної системи [10, с.228].

На нашу думку, політична орієнтація юриста є наслідком політичної соціалізації і залежить від агентів політичної соціалізації (сім'ї, системи освіти, референтних груп, засобів масової інформації). Гадаємо, що юристу потрібні знання політичних намірів тієї чи іншої соціальної групи, зокрема, програмних вимог політичних партій України.

Як стверджує французький теоретик М. Дюверже, політичні партії доцільно розглядати як групу, згуртовану на ідеологічних зв'язках; суспільну організацію індивідів;

виразника інтересів певних станів (робітничого, селянського, буржуазного тощо) [11, с.274]. Нині в політичному житті України можна виділити п'ять головних напрямків диференціації діяльності політичних об'єднань, враховуючи їх становлення до: 1) ідеї державної незалежності; 2) цілей, форм і методів проведення ринкових реформ; 3) форми державного устрою, організації влади і політичного режиму; 4) історичного періоду перебування України в складі Росії та СРСР; 5) самої нинішньої Росії, СНД. Всі партії України можна поділити за чотирма основними напрямками: націонал-радикальний, націонал-демократичний, ліберально-центристський та соціал-комуністичний. На нашу думку, юрист, який знає політичні напрями, ідеї, стратегію передвибірної компанії політичних об'єднань, спроможний більш ефективно та вчасно виробляти адекватні профілактичні заходи. Гадасмо, важливим елементом розвитку політичних процесів в Україні стане завершення правового оформлення багатопартійності, а Закони "Про об'єднання громадян" [12] і "Про політичні партії в Україні" [13] лише початок цієї роботи.

Отже, вихід України з кризи багато в чому залежить від того, як діяльність національних юристів буде сприяти консолідації суспільства політичними партіями, громадськими організаціями та рухами.

Юрист повинен пам'ятати, що завжди у партій будуть існувати причини для ідейного суперництва з широкого кола проблем. Проте, ідеї громадянського миру та ненасильства, забезпечення прав людини, побудови правової незалежної держави, захисту навколишнього середовища, можуть бути покладені в основу зближення різних позицій, досягнення розумних компромісів з метою виведення суспільства з кризи, запобігання виникнення громадянських конфліктів. Ми вважаємо, що тільки високий рівень політичної культури юриста дозволить з'ясувати, яка політична сила зможе здійснити позитивні об'єднуючі зрушення в Українському суспільстві, реалізувати (а не тільки пропонувати) дієве регулювання суспільних відносин, сприяти розвитку духовності і демократії.

Важливою функцією політичної культури юриста виступає запобігання деформації його політичної свідомості, яка є невід'ємним елементом політичної системи як цілого.

На думку М. Кельмана, політична система - інтегрована сукупність державних і недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними групами, націями, державами, що забезпечує стабільність суспільства, певний соціальний порядок [14, с.145]. Гадасмо, що політична система сприяє існуванню такої політичної свідомості юриста, яка забезпечує її стабільне функціонування. Вона прагне не допустити розповсюдження політичних поглядів та переконань, які суперечать її суті. Виступаючи активним суб'єктом політичних відносин, юрист може спиратися не на політичну, а на так звану потестарну (від лат.: potestas - державна посада, влада, сила) свідомість. До принципів потестарної свідомості юриста можна включити соціальну залежність та інтелектуальну нерозвиненість, спрощені уявлення про сутність політичних процесів, відсутність особистої гідності. Саме така деформована політична свідомість юриста є найкра-

щим ґрунтом для утвердження деспотичного режиму, виступає ідейною базою популізму, джерелом охлократії.

На нашу думку, політична культура юриста повинна гарантувати від деформації політичної свідомості юриста, пов'язаною, перш за все, з несприйнятливістю раціональних принципів політичної поведінки, з суто емоційним сприйняттям політичного життя, з нетерпимістю до урізноманітнення політичного життя, з відсутністю творчого формування у юриста власних політичних позицій, основою яких є природне право.

Політична культура передбачає функцію розвитку української політико-правової думки. Сучасна українська політико-правова думка повинна виробити, насамперед, ідеологію стратегії розбудови національної, демократичної, духовно-розвинутої, соціальної, правової держави. Ми гадаємо, що з усіх ідеологій, ідеологічних типів (основні з яких - консерватизм, лібералізм, соціалізм, анархізм) розвитку сучасної України найбільш відповідає український консерватизм. М. Головатий стверджує, що український консерватизм заснований на духовних цінностях, засадах патріотизму і національної культури, традиційній християнській релігії, етнічній єдності, міцності шлюбно-сімейних відносин, верховенстві закону, свідомого вибору народом своєї історичної долі [15, с.13]. Як свідчить історія, українська політико-правова думка була постійно спрямована на боротьбу за існування. Як на нас, сучасна українсько-правова думка, в розвитку якої повинні приймати активну участь українські юристи, являє собою феномен української національної культури, який служить правовій практиці, побудові справді цивілізовано-правової держави.

Важливою функцією політичної культури юриста є впровадження політико-юридичних культурних процесів в Україні. С. Сливка підкреслює, що йдеться насамперед про творче використання духовної культури з метою наповнення норм поведінки громадян політико-юридичним змістом [2, с.155]. Ми вважаємо, що політична культура юриста, виконуючи функцію впорядкування політико-юридичних культурних процесів, служить розвитку соціально-правової активності, поваги до особи, правового почуття, правосуддя, правопорядку та інше. Водночас, ці процеси, маючи зворотну дію, безпосередньо впливають на вдосконалення елементів політичної культури особи юриста. Цей процес забезпечує домінування ідеології, яка визначає напрям використання здобутків культури у праві. На наш погляд, окремою важливою функцією політичної культури юриста є юридичне сприяння розбудові, розвитку і зміцненню громадянського суспільства. На думку Б. Чміля, сутність - головна ознака громадянського суспільства полягає у вимежованості, відокремленості від державної машини, як апарату громадського адміністрування. Громадянське суспільство - це мета державної влади, обставина, яка стримує її невпинне прагнення до абсолюту, авторитаризму. Вона є не структурною одиницею, а, насамперед, способом життя людей у стилі приватності, сферою людської свободи, це - життєдіяльність особистостей поза офіційною регламентацією, властива кожній людині частка неказенного, цивільного в її житті [16, с.26].

Інші вчені (В. Ковальський, А. Колодій, В. Гіжевський,

В. Головченко, Е. Демський) стверджують, що громадське суспільство – спільність вільних, рівноправних людей, кожній з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті. Громадянське суспільство – це етносоціальний простір, в якому люди взаємно пов'язані і взаємодіють між собою як незалежні особистості, котрі володіють власністю, вільно розпоряджаються результатами своєї праці, є носіями політичних прав і свобод [17, с.85]. М. Кельман стверджує, що до ознак громадянського суспільства належить: наявність демократичної правової державності; самоврядування індивідів; добровільних організацій і асоціацій громадян; плюралізм ідеологій, багатопартійність; взаємна відповідальність держави та громадян за виконання демократично прийнятих законів; доступ усіх громадян до участі в державних і суспільних справах; розвинена громадянська політична культура та свідомість; багатоманіття соціальних ініціатив [14, с.263].

Гадаємо, що взаємодія і розвиток вище наведених суспільних утворень багато в чому залежить від дії юристів від їх політичної культури. Правники повинні діяти таким чином, щоб громадянське суспільство і правова держава (суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканості її прав і свобод, верховенстві права, дотримання закону) складала єдине ціле. Саме юрист повинен відповідати за те, щоб громадянське суспільство було дійсним гарантом соціальної свободи особи.

На нашу думку, дії юриста повинні сприяти володінню кожним членом суспільства правом конкретної власності чи правом на її використання і розпорядження, на виготовлений ним суспільний продукт. Він повинен допомагати громадянину досягати високого рівня соціального, духовного, психологічного розвитку особистості, здатності до самостійної діяльності та самореалізації. Достатній рівень політичної культури юриста дозволить йому створювати умови для розвитку соціальної структури, яка відображає різноманітність інтересів усіх соціальних груп суспільства, сприяти розбудові, розвитку і зміцненню громадянського суспільства.

Філософсько-правовий аналіз функцій політичної культури юриста дозволяє зробити висновок, що для подальшого аналізу сутності філософсько-правового аспекту політичної культури юриста потрібно провести філософсько-правове дослідження рівня політичної культури майбутніх юристів.

АНУФРИЕНКО А.А. ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ФУНКЦИЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЮРИСТА

Обобщаются философско-правовые взгляды на систему функций политической культуры юриста, делается вывод, что среди этих функций следует отличать юридическое содействие развитию и укреплению гражданского общества, формирование политической элиты, оценку результатов правоохранительной деятельности, формирование гражданской культуры и политической ориентации юриста и т.п.

ANUFRIENKO A.A. THE PHILOSOPHICAL-LEGAL ANALYSIS OF FUNCTIONS OF THE LAWYER POLITICAL CULTURE

Philosophical-legal sights at system of functions of political culture of the lawyer are generalized, is judged, that among these functions it is necessary to allocate legal assistance to construction and strengthening of a civil society, formation of political elite, an estimation of results of law-enforcement activity, formation of civil culture and political orientation of the lawyer, etc.

ЛІТЕРАТУРА

1. Философский энциклопедический словарь /Ред.-сост.: Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. -М.: ИНФРА-М, 2003. -570 с.
2. Сливка С.С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). –Львів: Світ, 2000. -336 с.
3. Тлумачний словник Української мови /За ред. В.С. Калашникова. -Х.: Прапор, 2003. -568 с.
4. Філософія політики: Хрестоматія: У 4-х т. –Т.ІІІ. /Авт.-упоряд.: В.П. Андрущенко та ін. –К.: Наукова думка, 2003. –407 с.
5. Pareto V. The Minol and Society /Ed. by A. Livingstone. -London: Cape, 1935. -364 p.
6. Керимов Д.А. Философские проблемы права. -М.: Мысль, 1972. -472 с.
7. Філософський енциклопедичний словник /Гол. ред. В.І. Шинкарук; Ред. кол.: Є.К. Бистрицький, М.А. Булатов, А.Т. Муратов та ін. -К.: Наук: думка, 1998. –672 с.
8. Старовойт І. Культура і політична культура // Студії політичного центру "Генеза". -1996. –№ 1. -С.25-29.
9. История буржуазной социологии XIX - начала XX вв. –М.: Мысль, 1979. –421 с.
10. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. -К.: МАУП, 2001. – 384 с.
11. Deverdger M. La Sociologie Politique. -Paris, 1967. - 410 p.
12. Закон України "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992 р., № 2460-ХІІ // ВВР України. -1992. -№ 34. - Ст.504.
13. Закон України "Про політичні партії в Україні" від 5.04.2001 р., № 2365-ІІІ // ВВР України. -2001. -№ 23. - Ст.118.
14. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. -Львів: Новий Світ, 2003. –584 с.
15. Концепція стратегії розвитку України у ХХІ столітті: консервативна модель /Авт. кол.: Г.В. Щокін (кер.), О.В. Бабкіна та ін. -К.: МАУП, 2003. -40 с.
16. Філософія права: Навч. посіб. /За заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. -К.: Юрінком Інтер, 2000. -336 с.
17. Популярна юридична енциклопедія /В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. -К.: Юрінком Інтер, 2003. -528 с.

Надійшла до редакції 07.05.2004